

جزوه جمع بندی علوم و فنون دوازدهم انسانی

مبحث: عروض و قافیه (پایه های نهمسان)

۱) برای رسیدن به وزن عروضی یک بیت - پس از تقطیع هجایی - :

۱) نخست هجاهای بیت را براساس اوزان همسان تک پایه ای (تکراری) - که از

تکرار منظم یک رکن خاص مثلاً «فاعلاتن مفاعیلن، مستفعّلن و ...» ساخته می

شوند - به خوشه های هجایی ۴ تا ۴ تا، ۳ تا ۳ تا و ... تقسیم بندی می کنیم!

۲) اگر با این تقسیم بندی، وزن بیت به صورت «همسان تک پایه ای (تکراری)»

حاصل نشد، در این صورت، وزن بیت را براساس نظم اوزان «همسانی

دولختی (دوری)» می سنجیم تا یکی از وزن های همسان دولختی (دوری)

حاصل شود.

۳) اگر نظم برش های آوایی با این معیارها ممکن نبود و وزن بیت، با این

تقسیم بندی هم حاصل نشد، نتیجه می گیریم که بیت در یکی از «وزن های

ناهمسان» (اوزان بدون نظم) سروده شده و پایه ها و ارکان عروضی آن را

باید براساس «اوزان ناهمسان» مشخص کنیم.

۲) در تعیین وزن بیت هایی که وزن ناهمسان دارند، همواره با یک نوع تقسیم بندی

هجایی رو به رو نیستیم.

مثال: بنمای رخ که باغ و گلستانم آرزوست / بگشای لب که قند فراوانم آرزوست

۱) مستفعّلن / مفاعل / مستفعّلن / فعل

۲) مفعول / فاعلات / مفاعیل / فاعلن

۳) اگر بیتی هم بر اساس تقسیم بندی هجایی همسان بود و هم بر اساس هجابندی ناهمسان، اولویت با تقسیم بندی همسان است.

♣ تا رفت مرا از نظر آن چشم جهان بین

کس واقف ما نیست که از دیده چه ها رفت

۱) مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن / ۲) مستفعل مستفعل مستفعل مستف

اولویت با مستفعل ... است!!!

۴) مهمترین و پرکاربردترین اوزان ناهمسان ۴رکنی

مفاعیلن فعلاتن مفاعیلن فعلن

مفتعلن فاعلات مفتعلن فع

مفعول فاعلات مفاعیل فاعلن

مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن

۵) مهمترین و پرکاربردترین اوزان ناهمسان ۳رکنی

فعلاتن مفاعیلن فعلن

مفعول مفاعیلن مفاعیلن

مفعول مفاعیلن فعولن

مفعول فاعلات مفاعیلن

۶) عمده اوزان ناهمسان از اعمال تغییراتی در اوزان همسان حاصل شده اند.

مفتعلن فاعلات مفتعلن فاعلات ← حذف سه هجای پایانی مفتعلن فاعلات مفتعلن فع

مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن ← مفعول مفاعیل مفاعیل فعولن